

wonakozását nézzük, akkor is, az ilyen paraszt- és szegénység-felfogásnak már volt a magyar irodalomban egy kiadósan ellenszenves szakasza. Különben pedig, itéljen Asztalos István abból, milyen keletje van az ilyen elégedett szegénység dokumentálásnak, „műbíráló” köreiben. Már is olvashatta miként fuvolázzák szegénységét, figuráit Gorkijinak. Ne hagyja el Gorkijnak ugy a megcsinálás módját, mint értelmét illetőleg mindig gyökeresen kritikus a magatartása. (G. G.)

C SODALATOS UTAZÁS NAP-KELET ORSZAGABAN.

Ezt a meseszerű címet viseli Tibériu Mosoiu kolozsvári egyetemi tanár, tudásunk szerint a prágai Prager könyvkiadó legutolsó kiadványaként megjelent könyve. A könyv maga is meseszerű, nemcsak a címe, de leírás módját, tartalmi felépítését tekintve. A történet azonban igaz történet. Egy a hazájában háttérbe szorított, haladó eszméi miatt üldözött, kortársai műveltségét jóval meghaladó egykori román bojár, Neculai Milescu hányatott, szenvedésekkel és örömmel telített életét tartalmazza. Konstantinápoly, Stettin, a svéd és francia királyi udvarok sorra elvonnak előttünk. A hős tudományos és hitbéli vitái nemcsak a görög egyházi befolyás alatt álló Keletet, de — teológiai ismereteivel — még a franciákat is elkápráztatja. Milescu életét és tudását jórészt azonban az orosz birodalom szolgálatának áldozza. A kor Nagy Péter s Nagy Péter uralmát közvetlenül megelőző kor, a nyugatiasodás, a babonák és misztikus kötöttségek alóli szabadulási törekvések kora. Ezt a kort szolgálja eredményesen Milescu, mint fordító a külügyeknél, hol amolyan belső titkostaságos féle, majd pedig az első orosz diplomáciai követség vezetője Kinában. Erről az utjáról tett jelentései és könyvei előkelő helyet biztosítanak nevének kora tudományos életében.

A fordító Arató András igen jó

szolgálatot tett a magyarajku olvasóknak e könyv megjelenésével, amikor a magyar olvasók előtt hozzáférhetővé tette ezt az eddig csak szaktudósok által ismert kivételes írást. (Jordáky Lajos)

KODOLÁNYI: VÉGRENDELLET; NEMETH LASZLÓ: PAPUCSHÓS. A „Végrendelet”-ben, mely Kodolányi harmadik társadalmi színműve, látjuk igazában, milyen erős, éles, éppen nem palástolt az az ellenérzés, mely az író a „beati possidentes”, a boldog s háborítatlan birtoklás ellen fűti: A Végrendelet szereplői — csupa, falusi viszonylatban jómódu, tehetős paraszt, mesterember, grájdleros — közkereseti társaságba áll össze egy befolyásolt végrendelettel kísérmizett szegény és dolgozó emberpár ellen — ez a darab témája, s a téma annál lehangolóbb hatású, mert az igazság, az emberség és méltányosság megtagadásának az áragyakran csak egy összetört kocsi derék vagy egy elromlott permetező megjavítása... Kodolányi tehát éppen nem illúziók rabja. Sőt. Az öncsalás elleni tiszteletremető küzdelmében egyenesen megdőbentő és kétségbeejtő egyhangúsággal rajzolja meg a birtok, a vagyon, a megszolt gazdagság kábulatába fulladt falu képét. Nem is valami bonyolult színpadi technikával dolgozik. Mint a „Vidéki történet”-ben, itt is egy helyszínrre kiszállt törvényszéki tárgyalás a darab gerince; mint a „Földindulás”-ban itt is szektákba menekülő, révedező és tévedező lelkek keresik a földi létben fel nem található igazságot; s itt is valami külső, kívülről jövő, a darab szerkezetébe csak egész felületesen beépített deus ex machina’ hozza meg a kibonyolódást. Mi hát, ami mégis lenyűgözve tartja a nézőt? Mi az, ami Kodolányi Végrendeletét is értékes színpadi művé avatja?

Az író élő és éltető emberlátása, azt hisszük. Az a drámai realitás, mely egy-egy szóval, egy mondattal, egy pillantással képes érzékeltetni lélekállapotokat — a jellemzés

rendkívüli képessége, melynek oly általános teret nyújt a színpad. Az a lélekformáló erő, mely a „Földindulás”-ban diadalmaskodik, s ebben a sokkal gyöngébb „Végrendelet”-ben is a pompásan megalkotott (és pompásan megjátszott) alakok egész sorát állítja a színpadra. És még valami, amiért szíves örömmel megbocsátjuk Kodolányinak a „Végrendelet” túlzóan fekete-fehér esetkezelését is: Az, hogy a szegények, az elesettek, a „csonka-bonkák” iránti mélyszégyen részvét vezeti tollát.

Németh László „Papucshős” című szímvivéről már kevesebb jót mondhatunk.

A „papucshős” nem valami új és modern típus. Új és modern csak az a máz, melyet Németh a régi sémára rak; az a magyarázat, amelylyel mélyebb, újabb: mélypszichológiai értelmet akar adni a papucshősi magatartásnak — annak, miként felejt el a kiváló képességű Holly Sebestyén, az asszony és a család iránt érzett felelősség rab-ságában, a benne rejtőző „Isten képét”, ahogy az itt is (mint a Villámfénynél című első színpadi műben) messziről érkező, és szabadtani akaró, de nem tudó „isten anyala” mondja...

A papucshősi megalázkodás e mélypszichológiai magyarázatával nem vitatkozunk. Az se fontos itt, mily kapcsolatban áll e magyarázat az író értékes lélekalkatával, mely a tipikusan némethlászlói alkotásokat sugallja. Szerintünk elhamarkodott volna az is, ha azt mondanók, hogy a darab elvetélt tanulmány. Biztos ugyan, hogy Németh a színpadon is, éppúgy mint regényeiben, elsősorban essay-író, akinek gondolat-gazdagsága és igazmondó kiméletlensége szétrepeszt minden formát és minden gátat. De ami **essayizáló túlzás** a darabban: a nehezen követhető körmondatok sokszor izsaposodó áradatát könnyen lehetne „szabályozni”: a színpad medrébe szoritani; egy-két fölösleges párbeszéd is könnyen volna elhagyható. Attékinthetőbbé válna ezáltal Né-

meth kétségtelenül jelentékeny jellemformáló művészete — ám a „Papucshős” ezzel se lenne jobb.

A hiba ott van, hogy ez a különös és tiszteletreméltó papucshős egyáltalán nem érdekli bennünket. A szörnyű kaoszban, mely elnyelésével fenyeget mindent, valóban mások a problémáink, mint ez az „anyaajog” igáját belétört nyakkal hordó elsikkadt magántudós, akit egy amazon doktorkisasszony azért akar kimenteni egy korcs családi élet hinárjából, mert „magát érzi megalázottnak egy-egy ilyenféle megaláztatásban”. Amit Németh László mélyenjárót, messzevilágítót, nagy intellektuális merészségre vallót mondat embereivel, az itt is nagyon érdekli a hallgatót. Az embernek kedve volna idézgetni is. Például mikor a Doktorkisasszony ezt mondja: „A mi középosztályi életünkben a férfimunka lassan minden értékét elveszti. Nem a hivatal betöltése a nehéz, hanem a hivatal megszerzése. Az ilyen társadalomban a férfi sohasem lehet olyan befolyású, mint a here nő, aki parádéjával és intrikáival ezt a sok férfit társadalommá összeköti”. Vagy amikor a Papucshős (a Németh László metsző és világító racionalizmusának megfelelően, mint affajta magántudós Anti-Klages), újra a szellemet emeli a lélek fölé és azt mondja „... az a bűnünk, hogy túlságosan méltányoljuk a lelket, a magunkét s a másokét... Pedig a lélek csupa gyöngesség, mocsok: a szellem az, ami erős. Egy tiszta szellemi szó... azt fogja s húzza föl-felé bennünk, ami a lélek mocsarába örökre elmerülni készült”. A színpad azonban már a „Villámfénynél” vagy a „VII. Gergely” eszmélkedő terhére is alig-alig bírta el — pedig e művekkel izzó maiságában és örök történelmiségében ragadott meg Németh egy-egy témát. Hogy bírná el itt, mikor oly messzi van Papucshős-Holly Sebestyén számalmas és reménytelen erőlködése mai, volt vagy jövőendő életünkötől. (Hort Dezső)